

KORUNAN ALANLARDA YÖNETİMİN ETKİNLİK DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ (SOĞUKSU VE YOZGAT ÇAMLIĞI MİLLİ PARKLARI ÖRNEĞİ)

İsmail ERSOY¹, İsmet DAŞDEMİR^{2,*}

¹Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 06510, Yenimahalle, Ankara, Türkiye

²Bartın Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, 74100, Bartın, Türkiye
ismailersoy904@myynet.com, isdasdemir@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ülkemizde korunan alanlardan olan milli parkların yönetiminin etkinlik düzeyini uluslararası ölçütlere göre belirlemek ve değerlendirmektir. Çalışmada; örnek alan olarak Soğuksu Milli Parkı (SMP) ile Yozgat Çamlığı Milli Parkı (YÇMP) seçilmiştir. Her iki milli parka ait uzun devreli gelişme planları ile saha gözlemlerinden, yöneticilerle yapılan görüşmelerden ve Uluslararası Doğayı Koruma Birliğine (IUCN) bağlı Dünya Korunan Alanlar Komisyonu tarafından geliştirilen Yönetim Etkinliğini İzleme Aracının (METT) uygulanmasından sağlanan veriler, bu çalışmada materyal olarak kullanılmıştır. Elde edilen veriler, yönetimin etkinliği açısından bir puanlama tablosu yardımıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Buna göre SMP'nin toplamda 67 ve ortalama 1,63, YÇMP'nin de toplamda 60 ve ortalama 1,46 yönetim etkinliği puanı aldığı saptanmıştır. Araştırma bulgularına göre her iki milli parkın sürdürülebilir yönetimine ışık tutacak değerlendirmeler yapılmış ve bazı öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Korunan Alan, Milli Park, Yönetim Etkinliği, Uzun Devreli Gelişme Planı, METT Yöntemi.

THE DETERMINATION OF THE EFFECTIVENESS LEVEL OF MANAGEMENT IN PROTECTED AREAS

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine and to evaluate the effectiveness level of the management of national parks, protected areas in our country, according to the international criteria. In the study, Soğuksu National Park (SMP) and Yozgat Çamlığı National Park (YÇMP) have been selected as sample areas. The data derived from both long-term development plans of the national parks and field observations, from interviews with managers, and from the management evaluation form (METT-Management Effectiveness Tracking Tool method) developed by World Commission on Protected Areas (WCPA) attached to the International Union for Conservation of Nature (IUCN) were used as material in this study. The collected data were compared through a scoring table, evaluated and interpreted in terms of the effectiveness of management. As a results, it is determined that SMP had total of 67 and an average of 1.63 point of management effectiveness, and YÇMP had total of 60 and an average of 1.46 points of management effectiveness. The evaluations which will shed light to the sustainable management of two national parks, were made and some suggestions were developed based on the results.

Keywords: Protected Areas, National Parks, Effectiveness of Management, Long Term Development Plan, METT Method.

1. GİRİŞ

Korunan alan; özellikle biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunmasına ve devamlılığının sağlanmasına hizmet eden, yasal veya diğer etkili yollarla yönetimi gerçekleştirilen kara ya da deniz alanları olarak tanımlanmaktadır (IUCN, 1994; Kuvan, 2012; URL-1, 2016). Buna göre korunan alanların en önemlileri; milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı ve yaban hayatı geliştirme sahalarıdır.

Korunan alanlar, ulusal ve uluslararası öneme sahip doğal ve kültürel kaynaklar ile biyolojik çeşitliliği bir servet olarak koruyarak, geleceğe taşımanın önemli bir aracı olması nedeniyle, bütün dünyada kabul gören etkili ve yaygın bir statüdür. Bu konuda ülkeler, bir taraftan iç yasal düzenlemeleri yapmakta diğer taraftan uluslararası anlaşmalar yaparak kaynakların çeşitliliğini ve bütünlüğünü korumak, ekolojik sürekliliğini sağlamak, kaynakları amaçlarına göre işletmek üzere önlemler almaktadır (İlter ve Ok, 2012). Nitekim dünyadaki gelişmeler ışığında korunan alanların etkili yönetilmesi için, bir taraftan uluslararası oluşumlar ve sözleşmeler ışığında geliştirilen strateji ve politikalarla doğal kaynakların korunmasına çalışılırken, diğer taraftan korunan alanlardan sürdürülebilir kalkınma amacıyla yararlanılması düşünülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma amacıyla korunan alanlardan beklenen tüm faydaların sağlanabilmesi için etkili bir şekilde yönetilmeleri ve bunun için de iyi hazırlanmış yönetim planlarına ihtiyaç vardır. Ülkemizde bu amaçla kullanılan yönetim planları, alana yönelik hazırlanan uzun devreli gelişme planlarıdır. Milli Parklar Kanununun 4. maddesi ve Milli Parklar Yönetmeliğinin 11. maddesine göre, korunan alanlardan olan milli parklar için uzun devreli gelişme planlarının hazırlanması zorunludur (Alkan ve Korkmaz, 2009; URL-2, 2016; URL-3, 2016). Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP); milli park olarak ayrılan alanların özellikleri dikkate alınarak, koruma ve kullanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, kuruluş, geliştirme ve işletilmelerini kapsayan, 3194 sayılı İmar Kanunu kapsamı dışındaki gelişme planlarını ifade etmektedir (URL-1, 2016). Bu planların temel amacı; korunan alanların kaynak değerlerinin devamlılığını sağlamak, koruma-kullanma dengesini tesis etmek ve korunan alan içinde yaşayan halkın bu alana zarar vermeden kalkınmasına olanak verecek arazi kullanım kararlarını ortaya koymaktır (Korkmaz vd., 2005).

Korunan alanlar için hazırlanan yönetim planları; uygulanabilir, etkili, modern, bütüncül ve geniş katılımlı olduğu takdirde, bu alanların sürdürülebilirliği sağlanabilir. Yönetim planlarında ana bakış açısı geleceğin yönetilmesi için gerçekçi bir plan tasarımının ve koruma için gerekli amaç ve ilkelerin nasıl yapılacağını belirlemek, alanın doğal niteliklerinin anlaşılmasını sağlamaktadır (EUROSITE, 2004). Yönetim planı devam eden bir süreçtir. Plan hazırlanma aşamasından sonra uygulama yapılır, etkiler gözlenir ve gerekli değişiklikler yapılarak, plan geliştirilmeye devam edilir (Thomas and Middleton, 2003).

Milli park kavramı uluslararası düzeyde ilk kez 1933 yılında Londra’da yapılan Afrika’nın Flora ve Faunasının Korunması Kongresinde tanımlanmıştır. Bugünkü anlayışı da ışık tutmak üzere milli parklar; “*devlet denetimi altında bulunan ve sınırları yetkili organlar dışında hiçbir şekilde değiştirilemeyecek doğal öğeleri yapısında taşıyan, toplumun beğenisi yönünden estetik, jeolojik, tarihsel, arkeolojik nesnelere içeren flora, fauna ve bilimsel değerlerdeki doğal varlıkların korunması amacıyla ayrılmış alanlardır*” (Akesen, 2003) şeklinde tanımlanmıştır. Ülkemizde milli park çalışmaları 1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanununun 3. ve 25. maddeleri ile bir uygulama alanı bulmuş ve 1983’te çıkarılan 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ile yasal statüye kavuşmuştur. Bu kanuna göre milli park; “bilimsel ve estetik bakımdan ulusal ve uluslararası ender bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip doğa parçaları” şeklinde tanımlanmıştır (Daşdemir ve Akça, 2002). Halen ülkemizde 40 adet milli park bulunmakta ve toplam 828.613,85 ha alan bu amaçla kullanılmaktadır. Milli parkların alanı, ülkemizdeki 21,7 milyon ha orman alanının %3,8’ine tekabül etmektedir (Ersoy, 2016).

Bütün yönetim süreçlerinde ölçülemeyenin yönetilemeyeceği ilkesinden hareketle, yönetim süreçlerine dahil olan tüm faaliyetlerin sonuçlarının sayısal olarak ölçülmesi ve buna göre yönetimin etkinlik düzeyinin (başarısının) belirlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ele alınan çalışmada; Ülkemizde korunan alanlardan olan milli parkların kaynak değerlerinin korunması ve kullanılması açısından uygulanmakta olan UDGP’lerin yönetim etkinliğini uluslararası ölçütlere göre belirlemek ve değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu amaçla Doğa

Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMPGM) IX. Bölge Müdürlüğü bünyesinde bulunan Soğuksu Milli Parkı (SMP) ve Yozgat Çamlığı Milli Parkı (YÇMP) örnek alanları yönetim etkinliği açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiş, puanlanmış ve değerlendirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada; kentsel nüfusun fazla olduğu Ankara iline yakın ve UDGP'ye sahip olmaları nedeniyle SMP ve YÇMP örnek alan seçilmiştir. Bu bölümde önce milli parkların uzun devreli planlamaya ve yönetime esas olan özellikleri kısaca açıklanmıştır. Bilahare araştırma verileri, veri toplama ve değerlendirme yöntemleri açıklanmıştır.

2.1. Soğuksu Milli Parkının Tanıtımı

1959 yılında Ankara'nın Kızılcahamam ilçesi mülki sınırları içinde 1195 ha'lık bir alanda kurulan SMP, 2005 yılı amenajman planı verilerine göre 1183,2 ha'lık bir alanı kapsamaktadır. Bunun 1114,0 ha'ı ormanlık alandır. Alanın İç Anadolu step ekosistemine geçiş bölgesinde karaçam ormanlarına ve zengin floraya sahip olması, ender doğal güzellikleri bünyesinde saklaması, 1400 m rakımlı yayla üzerinde bulunması, kaplıca ve içme sularına sahip olması, yayla hayatına ve kamp kurmaya, her türlü sosyal, kültürel ve turizm faaliyetlerine uygun olması nedeniyle milli park haline getirilmiştir (SMP UDGP, 2007).

Batı Karadeniz Bölgesinin nemli ikliminden İç Anadolu Bölgesinin step iklimine geçiş zonunda, yüksek dağlık bölgede yer alan ve yüksek tepelerle kaplı olan SMP'de; orman, step, çayır ve dere ekosistemi olmak üzere başlıca 4 ekosistem mevcuttur. Flora olarak; 128 familya, 108 cins ve 659 tür tespit edilmiştir. 50 endemik bitki türü bulunmaktadır. Orman vejetasyonunun baskın ağaç türü karaçam olup, ayrıca sarıçam, göknar, meşe, titrek kavak ve ardıç yer almaktadır. SMP'de bir kısmı Türkiye'de ender görülen 128 kuş ve 14 memeli hayvan türü bulunmaktadır. Kuşlardan kara akbaba, memeli hayvanlardan da bozayı SMP'nin önemli kaynak değerlerini oluşturmaktadır (SMP UDGP, 2007). SMP'nin en önemli kaynak değerlerinden biri de alanda "silisleşmiş ağaçların" bulunmasıdır.

SMP'nin Ankara gibi büyük bir kente 80 km uzaklıkta bulunması, şifalı kaplıcaları ile ünlü Kızılcahamam ilçesine bitişik olması, sahip olduğu doğal ve tarihi kaynak değerleri ile her türlü sosyal, kültürel, turistik ve rekreasyonel faaliyetlere uygun olması nedeniyle, özellikle yaz aylarında Ankara kentinin çok önemli açık hava rekreasyon kaynağı durumuna gelmiştir (Akesen, 1978). Kızılcahamam kaplıcalarının son yıllarda yeni ve nitelikli tesislerle desteklenmiş olması, milli parkın kullanımını arttıran en önemli etken olmuştur. Keza SMP içinde tarihi değer ifade eden Atatürk Çamı nedeniyle her yıl düzenlenen Atatürk Günü de kullanım taleplerini artırmaktadır.

Milli Park alanı içerisinde herhangi bir yerleşim bulunmamaktadır. Ancak yakın çevrede, alanı yoğun olarak kullanan ve dolayısıyla alan üzerinde etkisi bulunan 5.270.575 nüfuslu Ankara ili ve 25.179 nüfuslu Kızılcahamam ilçesi mevcuttur (URL-4, 2016). SMP'nin gününbirlik kullanım alanları açık hava rekreasyon aktiviteleri için yoğun olarak kullanılmaktadır. En çok tercih edilen rekreasyon aktiviteleri; açık havada piknik yapmak, manzara seyretmek, fotoğraf çekmek, yürüyüş yapmak, bisiklete binmek, yaban hayatını ve bitkileri seyretmek şeklinde gerçekleşmektedir.

2.2. Yozgat Çamlığı Milli Parkının Tanıtımı

Daha önce Yozgat Belediyesinin kullanımında iken, içinde barındırdığı zengin bitki örtüsü ve fauna çeşitliliğinin korunabilmesi ve bu alanın geleceğe sağlıklı biçimde taşınabilmesi için, Yozgat Çamlığının 266 ha'lık kısmı 1958 yılında YÇMP olarak ilan edilmiştir (YÇMP UDGP, 2011). Alanın 240 ha'ı ormanlıktır. Yozgat ili merkezine 2 km uzaklıkta olup, Türkiye'nin ilk milli parkıdır. Denizden ortalama yüksekliği 1500 m'dir. Milli Park içinde önemli tepeler (Sooluk Tepe 1647 m, Taşdemir Tepe 1585 m) ve dereler (Çayır Dere ve Katran Dere) vardır. Milli Park alanı içerisinde herhangi bir yerleşim bulunmamaktadır. Bununla birlikte Milli Park çevresinde, alanı kullanan ve dolayısıyla alan üzerinde etkisi bulunan 419.440 nüfuslu Yozgat ili mevcuttur (URL-5, 2016).

Geniş step alanlarının ortasında kalan YÇMP’de, orman ve çalılık olmak üzere başlıca iki ekosistem tipi vardır. Orman ekosistemini karaçam (*Pinus nigra* subsp. *pallasiana*) ve tüylü meşe (*Quercus pubescens*) oluşturmaktadır. Milli Park içerisinde doğal yayılışını gerçekleştiren karaçam ormanı, İç Anadolu’daki karaçam ormanlarının kalıntısıdır. Çalılık ekosistemini ise, açık ve boşluklu alanlar oluşturmaktadır. Burada geven (*Astragalus* L.) ve katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus* subsp. *oxycedrus*) ve *Cotonoaster nummularia*, *Berberis crataegina*, *Pyrus elaeagnifolia* subsp. *elaegnifolia*, *Crataegus microphylla* gibi çalı cins ve türleri dominant olarak bulunmaktadır. YÇMP’nin coğrafi konumu, topoğrafik ve jeolojik yapısı nedeniyle bitki örtüsü çok çeşitlenmiş ve birçok endemik tür oluşmuştur. 43 familyaya ait 144 cins ve 212 bitki türü bulunmaktadır. Bunlardan 26’sı endemik türdür. Ayrıca YÇMP’de fauna olarak; altın kartal, kızıl şahin, atmaca, kumru, delice, sarı asma, saksağan, arı kuşu, ardıç kuşu, tepeli toygar kuşu, yaban domuzu, tavşan, tilki ve sincap gibi türler de bulunmaktadır.

YÇMP flora ve faunasıyla olduğu kadar, manzarasıyla da önemli bir yere sahiptir. Sooluk Tepesindeki Sarı Baba Türbesinde hıdrellez şenliklerinin yapıldığı ve Yozgat halkının yüksek bir katılımı ile şenlikleri kutladıkları bilinmektedir. YÇMP zengin bitki türü, il merkezine yakınlığı, günübirlik kullanıma yönelik piknik ünitelerinin varlığı, manzara güzelliği, trekking için uygunluğu ve konaklama gibi özellikleri ile nedeniyle rekreasyonel kullanıma da açık bir alandır.

2.3. Araştırma Verileri ve Değerlendirme

Her iki milli parka ait UDGP’ler ile saha gözlemlerinden, yöneticilerle yapılan görüşmelerden ve Yönetim Etkinliğini İzleme Aracının (METT-Management Effectiveness Tracking Tool) uygulanmasından elde edilen veriler, bu çalışmada materyal olarak kullanılmıştır.

SMP’nin UDGP 2007 yılında, 2008- 2012 dönemini, YÇMP’nin UDGP ise 2011 yılında, 2012- 2017 dönemini kapsayacak şekilde özel firmalara yaptırılmıştır. Her iki milli parkın UDGP’si genel olarak iki ana bölüme ayrılmıştır. Birincisi; analitik etüt ve sentez raporu bölümüdür. Burada milli park hakkında genel bilgiler verilmekte ve mevcut durum ortaya konulmaktadır. İkincisi ise; plan kararları ve plan hükümleri bölümüdür. Bu bölümde de arazi kullanım kararlarına yer verilmektedir. Dolayısıyla doğal kaynak yönetimi, yaban hayatı yönetimi, ziyaretçi yönetimi, eğitim ve bilinçlendirme konuları ele alınmış ve bu konularda neler yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Araştırma amaçları doğrultusunda bu planlardaki verilerden ve bilgilerden yararlanılmıştır. Diğer yandan, saha incelemeleri ve gözlemleri, yöneticilerle yapılandırılmamış görüşmeler yapılarak, milli parkların UDGP’lerinin uygulanmasına ve yönetimine ilişkin bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca 15-17 Aralık 2010 tarihlerinde Antalya’da düzenlenen “Türkiye’de Korunan Alanların Yönetim Etkinliğini İzleme Sistemi” adlı çalıştay sonucunda; Türkiye’deki milli parkların ve tabiat parklarının yönetim etkinliğinin değerlendirilmesi için Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN), Küresel Çevre Fonu (GEF), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF) gibi uluslararası organizasyonlar tarafından dünyanın çeşitli ülkelerindeki korunan alanların izlenmesinde kullanılan Korunan Alanlarda Yönetim Etkinliğini İzleme Aracının (METT) Türkiye’de de kullanılması kararlaştırılmıştır (DKMPGM, 2015). İlgili karar uyarınca, bu çalışmada SMP ve YÇMP’nin yönetim etkinliğini izlemek ve değerlendirmek amacıyla genel çerçevesi Tablo 1’de verilen METT yöntemi kullanılmıştır. METT yönteminin ayrıntılı uygulaması 2015 yılının Eylül-Aralık aylarında Milli Park yöneticilerinden ve araştırmacılardan oluşan üç kişilik değerlendirme komisyonunca yapılmış, ölçütler 0-3 arasında puanlandırılmış ve sonuçlar 102 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Böylece uluslararası ölçütlere göre her iki milli parkın yönetiminin etkinlik düzeyi sayısal olarak ortaya konulmuş, karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir.

Tablo 1. WCPA Korunan Alanlarda Yönetimi Değerlendirme Ölçütlerinin Genel Çerçevesi (DKMPGM, 2015)

DEĞERLENDİRME UNSURLARI	AÇIKLAMA	DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ	DEĞERLENDİRME ODAĞI
ORTAM	<i>Şimdi neredeyiz?</i> Alanın önemi, alana yönelik tehditler ve politika ortamının değerlendirilmesi	-Önem,	Durum
		-Tehditler,	
		-Hassaslık,	
		-Ulusal ortam	
PLANLAMA	<i>Nerede olmak istiyoruz?</i> Korunan alan tasarım ve planlamasının değerlendirilmesi	-Ortaklar	Uygunluk
		-Korunan alan mevzuatı ve politikası	
		-Korunan alanlar sisteminin tasarımı	
		-Korunan alan tasarımı	
GİRDİLER	<i>İhtiyacımız nedir?</i> Korunan alanın etkin yönetimi için ihtiyaç duyulan girdilerin değerlendirilmesi	-Yönetim planlaması	Kaynaklar
		-Kurumun ihtiyaç duyduğu kaynaklar	
SÜREÇLER	<i>Süreci nasıl yürütüyoruz?</i> Yönetim şeklinin değerlendirilmesi	-Korunan alanın ihtiyaç duyduğu kaynaklar	Verimlilik ve Uygunluk
		-Yönetim planlaması	
ÇIKTILAR	<i>Sonuçlar nelerdir?</i> Yönetim programlarının ve yönetsel eylemlerin uygulanması ile hedeflenen ürün ve hizmetlerin gerçekleşme durumunun değerlendirilmesi	-Yönetimsel süreçlerin uygunluğu	Etkinlik
		-Yönetimsel eylemlerin sonuçları	
SONUÇLAR	<i>Neyi gerçekleştirdik?</i> Sonuçlar ve sonuçların amaçları gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi	-Ürün ve hizmetler.	Etkinlik ve uygunluk
		-Etkiler; yönetimin, amaçlara ilişkin etkileri	

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Korunan Alanlarda Genel Olarak Yönetimin Etkinlik Düzeyinin Değerlendirilmesi

Korunan alanların yönetiminin etkinlik düzeyinin izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik pek çok yöntem bulunmaktadır (Stanciu vd., 2010). Ülkemizde geçmişte RAPPAM (Korunan Alanlarda Hızlı Değerlendirme ve Önceliklendirme Yöntemi) yöntemi idarece kullanılmıştır. RAPPAM yöntemi; karar vericilerin belirli bir ülkedeki ya da bölgedeki korunan alanların mevcut yönetiminde kaydedilen ilerlemeyi hızlı bir şekilde değerlendirebilmelerini sağlayan bir araçtır (Ervin, 2003). Bu yöntemde yönetimin etkinliği temel olarak; *planlama, girdiler, süreçler ve çıktılar* bazında uzmanlar komisyonu tarafından puanlanmakta ve değerlendirilmektedir. Etkili bir izleme ve değerlendirme için, yöntemin her dört yılda bir tekrarlanması esastır.

Bu kapsamda RAPPAM Yöntemi ile de Türkiye'deki tüm korunan alanların hızlı değerlendirilmesi yapılmıştır. İlk uygulaması 2005 yılında WWF-Türkiye İşbirliğinde ve WWF-International uzmanlığında 100 kişinin katılımıyla milli parklar için yapılmıştır. Yöntem, ikinci olarak 2009 yılında WWF Tuna ve Karpatlar Program Ofisi (WWFDCPO) uzmanlığında 108 kişinin katılımıyla milli parkların yanı sıra, tabiat parklarını içerecek şekilde uygulanmıştır (Stanciu vd., 2010). Planlama, girdiler, süreçler ve çıktılar açısından 2005 ve 2009 yıllarının

karşılaştırılması yapıldığında, yönetim etkinliğinde artış olduğu görülmektedir. En önemli artış girdiler ile süreçlerde yaşanmıştır (Çokçalışkan vd., 2010). Ancak yöntem, yönetim sürecini değerlendirmede yetersiz kaldığı ve katılımın düşüklüğü nedeniyle, idarenin uygulamaları dışına çıkamamıştır. Ayrıca doğa koruma politikalarının zayıflığı nedeniyle sonuçlarına pek itibar edilmemiş ve uygulamada yer bulmamıştır.

DKMPGM tarafından, milli park ve tabiat parklarında yönetim etkinliğinin izlenmesi, 2873 sayılı Milli Parklar Kanununa tabi alanların daha etkin yönetilmesi, insan gücü ve kaynaklarının daha etkili kullanılması, yönetim etkinliğini azaltan nedenlere zamanında doğru teşhis konulması ve buna yönelik etkin politikaların geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Yönetim etkinliğini izleme sistemi uygulamasına yönelik olarak gerekli denetim ve kontrol çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar, korunan alanların ne kadar korunduğunu, yönetim hedeflerine ne kadar ulaşıldığını ve dolayısıyla yönetimin başarısını ortaya koymaktadır.

Korunan alanların potansiyelini geliştirmek ve yönetsel süreçleri iyileştirmek için, bu alanların yönetimindeki güçlü ve zayıf yönler ile karşılaştıkları tehditleri iyi anlamak gerekir. Bunun için IUCN'e bağlı WCPA, 2000'li yıllardan itibaren korunan alan yetkililerine ve uzmanlarına yol göstermek ve dünyanın çeşitli yerlerindeki değerlendirme yöntemlerini uyumlaştırmak amacıyla, hem tekil hem de korunan alanların tümüne yönelik olarak korunan alan sistemlerinin yönetim etkinliğini değerlendirmek için bir genel çerçeve ortaya koymuştur. Böylece IUCN-WCPA tarafından geliştirilen Korunan Alanlarda METT yöntemi kullanılmaya başlanmıştır.

3.2. SMP ve YÇMP'de Yönetimin Etkinlik Düzeyinin Değerlendirilmesi

Milli parklarda yönetimin etkinlik düzeyinin belirlenmesi için, Tablo 1'de genel çerçevesi verilen, ancak 30 ana değerlendirme ve üçer maddelik 4 ek tamamlayıcı sorudan (7., 21., 24. ve 30. sorular) oluşan ayrıntılı Yönetimi Değerlendirme Formunun (Tablo 2) uygulanması gerekmektedir. Bu amaçla; araştırmacılar tarafından her iki milli parkın UDGP'leri iyice analiz edildikten ve sahada gözlem ve incelemeler yapıldıktan sonra, ayrıca hem DKMPGM merkez yöneticileri hem de her iki milli park yöneticileri (müdür, şef vb.) ile yapılandırılmamış görüşmeler yapıldıktan sonra, milli parklar hakkında detaylı bilgiler elde edilmiştir. Bu bilgiler ışığında 30 ana konudan (sorudan) ve 4 ek tamamlayıcı sorudan oluşan WCPA Korunan Alanlarda Yönetimi Değerlendirme Formu üç kişilik değerlendirme komisyonunca (araştırmacı, Doğa Koruma ve Milli Parklar İl Şube Müdürü ve ilgili Milli Park Şefi), SMP ve YÇMP'de uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir. Puanlamada; komisyonca konular-sorular bazında her bir ölçütün gerekleri tartışılmış, açıklamalar yapılmış, değerlendirilmiş ve buna göre ana sorulara 0, 1, 2, 3 şeklinde, ek soruların her bir maddesine de 0-1 şeklinde puanlar verilmiştir. Puanlar, Milli Park yönetimi ile birlikte tartışılarak ve konular irdelenerek varılan mutabakat neticesinde verilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada yapılan puanlama bilimsel olarak geniş kapsamlı veri toplamaya ve bilgilenmeye dayanarak, uzman bir komisyon tarafından yapılmış olması bakımından, sonuçları önem arz etmektedir.

Formda bulunan 30 değerlendirme sorusu karşılığında azami 90 puan ve 4 ek tamamlayıcı soru karşılığında azami 12 puan (4 ek soru x her biri azami birer puanlık 3 madde=12 puan) olmak üzere, toplamda en fazla 102 puan sağlanabilmektedir. Ancak 23. sorunun Türkiye için cevaplandırılması istenmediğinden, Milli Park yönetiminin alabileceği azami toplam puan 99 olmaktadır (DKMPGM, 2015).

SMP ve YÇMP'nin, Türkiye'nin ilk milli parklarından olması ve UDGP'lere sahip olmaları nedeniyle, yönetimin etkinliği düzeyinin belirlenmesi anlamlı ve önemli bulunmaktadır. Bu bağlamda Tablo 2'de yapılan değerlendirme ve puanlama sonucunda; cevaplandırılan 29 asıl ve üçer maddelik 4 ek tamamlayıcı soru (aslında 12 ek tamamlayıcı soru) olmak üzere toplam 41 soru karşılığında, SMP 99 puan üzerinden 67 puan, YÇMP 60 puan almıştır. Milli parkların aldıkları puanların değerlendirme unsurları bazında sınıflandırılması yapılmış ve sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 2. Soğuksu Milli Parkı ve Yozgat Çamlığı Milli Parkında Yönetim Etkinliğinin Değerlendirilmesi.

KONU (SORU)	SMP		YÇMP	
	ÖLÇÜTLER	PUAN	ÖLÇÜTLER	PUAN
1-Yasal Statü Korunan alanın yasal statüsü var mı? <i>Ortam</i>	Vardır. SMP 1959 yılında OGM'nin teklifi ve Tarım Bakanlığının onayıyla kurulmuştur. Daha sonra Bakanlar Kurulunun 7.11.1985 tarih ve 85/10036 sayılı kararıyla turizm bölgesi olarak ilan edilmiştir.	3	Vardır. Yüksek İcra Vekilleri Heyetinin 05.02.1958 tarih ve 4/9909 sayılı kararı ile 264 hektarlık bölüm YÇMP olarak ilan edilmiştir. Kullanma ve irtifak hakkı OGM'ye devredilmiştir.	3
2-Korunan Alanlarla İlgili Düzenlemeler Uygun olmayan alan kullanımı ve faaliyetlerin (örneğin, avcılık) kontrolü için düzenlemeler var mı? <i>Planlama</i>	Alanda amaç dışı arazi kullanımı ve faaliyetlerinin denetimi için tedbirler var; ancak bunların etkili uygulanmasında şu noksanlıklar vardır: -Plan hükümleri 15. maddeye aykırı olarak, acil müdahale araçları dışında, milli park içine diğer araçlar girmektedir. -Milli Parka girişler kontrol altına alınması gerekir. -Fiziki taşıma kapasitesine riayet edilmemektedir.	2	Alanda amaç dışı arazi kullanımı ve faaliyetlerinin denetimi için tedbirler var; ancak bunların etkili uygulanmasında şu noksanlıklar vardır: -Milli Park alanı içindeki yollarda motorlu taşıtlara izin verilmektedir. Bu da yaban hayvanları için bir risk olarak görülmektedir. -Milli Parkın taşıma kapasitesi dâhilinde, ziyaretçi alınıp alınmadığı bilinmemektedir. -Girişler kontrollü olmamaktadır.	2
3-Mevzuatın uygulanması Personel (korunan alanın yönetiminden sorumlu kişi), korunan alanlara ilişkin kuralları yeterince iyi uygulayabiliyor mu? <i>Girdiler</i>	Personel, yasa ve yönetmelikleri uygulamak için yeterli kapasiteye ve kaynaklara sahiptir. Ancak şu zayıflıklar vardır: - Milli Park içinden acil müdahale araçları dışında, motorlu taşıtların girmesine müsaade edilmektedir. -Girişlerde, fiziki taşıma kapasitesine göre ziyaretçi kabulü yapılmamaktadır.	2	Personel, yasa ve yönetmelikleri uygulamak için yeterli kapasiteye ve kaynaklara sahiptir. Ancak, personel yetersizliği ve denetim eksikliği görülmektedir.	2
4-Korunan Alan Amaçları Alanın yönetimi üzerinde anlaşmaya varılmış amaçlara uygun olarak yapılıyor mu? <i>Planlama</i>	Korunan alanın kararlaştırılmış amaçları var, ancak kısmen bu amaçlara göre yönetiliyor. -Araç ve yaya ulaşımında milli park içinde özel ve diğer araçların girmesi yasaklandığı halde, araçlar milli park içine girmektedir.	2	Korunan alanın kararlaştırılmış amaçları var, ancak kısmen bu amaçlara göre yönetiliyor. UDGP'de belirtilen plan kararları ve plan hükümleri kısmen uygulanmaktadır. Tur güzergahlarının sanat yapılarının yapılması, mola ve manzara seyir noktalarının tesisi henüz faaliyete sokulmamıştır.	2
5-Korunan Alanın Tasarımı Korunan alan, korunması amaçlanan türleri, habitatları, ekolojik süreçleri ve su havzalarını korumak için doğru alan büyüklüğü ve şekline sahip mi? <i>Planlama</i>	-Korunan alanın tasarımı, ana amaçların gerçekleştirilmesine yardımcı olmakta; türlerin ve doğal ortamların korunmasına uygun; tasarım doğal duruma göre yapılmıştır. -Havza ölçeğinde yüzey ve yeraltı su akışları vb. gibi ekolojik süreçlerin sürekliliğini sağlıyor. -Kaynak değerlerden olan flora ve fauna (kara akbaba ve bozayı) ekolojik olarak yeterli habitata sahiptir. -Milli Parka ilaveten hemen bitişikteki 1.469,0 hektarlık alan, yaban hayatı geliştirme sahası olarak ilan edilmiştir. Milli Park, 1183,2 ha + Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, 1469,0 ha = 2652,2 ha korunan alan vardır.	3	Korunan alanın tasarımı, ana amaçların gerçekleştirilmesine yardımcı olmakta, türlerin ve doğal ortamların korunmasına uygun; Milli Park bitişğinde 242 ha'lık Tabiat Parkı flora ve fauna yönünden yeterli büyüklüğü sağlamakta ve koruma ve kullanma anlamında milli parkı desteklemektedir. Yaban hayatı için habitat genişliği yaratmaktadır. 242 ha'lık tabiat parkının 30 ha'lık bölümü rekreasyon amaçlı günübirlik olarak kullanılmaktadır. Milli Park; 266 ha. + Tabiat Parkı 242 ha = 508 ha'lık korunan alana sahip olmuştur.	3
6-Korunan Alanın Sınır İşaretleri Sınır biliniyor mu ve işaretlenmiş mi? <i>Süreçler</i>	-Korunan alan sınırları belirlidir. Yöre halkı da genellikle bu sınırları bilmektedir. Arazi üzerinde ve harita üzerinde belirlenmiş, ancak fiziki olarak tel ihatası vb. antropojenik koruyucu önlem yoktur. Milli Parkın güney batı sınırlarını belirleyen sabit işaretlerin konulması, sınırları daha da belirginleştirmektedir.	2	Milli parkın yönetim birimleri ve yöre sakinleri, korunan alanın sınırlarını bilmektedir. Sınırlar arazi üzerinde de belirtilmiştir. Alan kısmen kafes teller ile çevrilidir. Sahanın tamamında antropojenik etkilere karşı fiziki önlemlere gerek görülmemektedir.	3
7-Yönetim Planı Bir yönetim planı var mı ve	2008-2012 dönemini kapsayan onaylanmış bir UDGP vardır. Plan dönemi bitmesine rağmen halen uygulanmaktadır. Planda belirtilen çalışmaların 2012 yılına kadar		UDGP 2011 yılında yapılmış ve 2012-2017 yıllarında uygulamaya konulmuştur. Personel yetersizliğinden ve diğer problemler nedeniyle (teknik, idari, mali), kısmen uygulanmaktadır	

uyguluyor mu? <i>Planlama</i>	bitirilmesi gerekir iken, manzara seyir noktaları ve mola noktaları yeni yapılmaktadır. Milli Park hâlâ araç trafiğine kapalı değildir.	2	(girişlerin kontrol altına alınmaması gibi).	2
(Ek Hususlar: Planlama) 7 a-Planlama Süreci (Planlama süreci, kilit paydaşların yönetim planına etki etmeleri için yeterli fırsat sağlamaktadır)	Paydaş olan Orman İşletme Müdürlüğüne, Kızılcahamam Belediyesine ve Ankara Büyükşehir Belediyesine süreç hakkında bilgiler verilmekte ve görüşleri dikkate alınmaktadır. OGM ve DKMPGM tarafından 2015-2019 dönemi için SMP Orman Yangını Eylem Planı yapılmıştır.	1	Yangın eylem planı 2015-2019 yılları için geçerli olup, paydaş Orman İşletme Müdürlüğü ile gerekli çalışmalar yapılmaktadır.	1
7 b- Planlama Süreci (Yönetim planının periyodik olarak gözden geçirilmesi ve güncelleştirilmesi için yerleşmiş bir program ve süreç vardır)		0		0
7 c- Planlama Süreci (İzleme, araştırma ve değerlendirmenin sonuçları, düzenli olarak planlamaya dahil edilmektedir)		0		0
8-Düzenli Çalışma Planı Yıllık çalışma planı var mı ve uygulanıyor mu? <i>Planlama/Çıktılar</i>	UDGP'ye bağlı olarak yıllık faaliyetlerin çoğu uygulanmaktadır. Plan dönemi 2012 yılında bitmiştir. Şu an, planda zamanında uygulanamayan çalışmalar gerçekleştirilmektedir.	2	Düzenli bir çalışma planı var ve faaliyetlerin çoğu uygulanmaktadır. Plan gereği yapılmaya devam edilmektedir. Plan dönemi 2012-2017 yıllarını kapsamaktadır.	2
9-Kaynak Envanteri Korunan alanı yönetmek için yeterli bilgi var mı? <i>Girdiler</i>	Planlama ve karar verme sürecinde; korunan alandaki önemli habitatlar, flora ve kaynak değerler hakkındaki bilgiler yeterlidir. Ancak bozayı konusu ele alınmamaktadır.	2	Korunan alandaki önemli habitatlar, flora ve fauna ile ilgili kaynak değerleri hakkındaki bilgiler yeterlidir. Ancak daha da detaylandırmak mümkün olabilmektedir.	2
10-Koruma Sistemleri Korunan alanda kaynakların kullanımını ve kaynaklara erişimi kontrol etmek için sistemler var mı? <i>Süreçler/Çıktılar</i>	Kaynakların kullanımını ve bunlara erişimi kontrol etmede koruma sistemleri etkindir. Milli Parkın işletme hakkı Ankara Büyükşehir Belediyesine verilmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi 30 güvenlik ve 7 temizlik personeliyle hizmet vermektedir. Ayrıca 17 adet de kurum personeli bulunmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi giriş ücreti almamaktadır.	2	Milli Parka girişler serbest olup, denetim yapılmamaktadır. Doğal kaynakların kontrolü, Milli Park içinde mevcut personel ile ve devriye vasıtasıyla kontrol yapılmaktadır.	1
11-Araştırma Korunan alan yönetimi tarafından uygulanan bir etüt ve araştırma programı var mı? <i>Süreçler</i>	Korunan alan yönetimi tarafından etüt ve araştırma programları yapılmaktadır. Bunlardan kara akbaba eylem planı yapılarak hizmete sokulmuştur. Çankırı ve Eskişehir Üniversiteleriyle işbirliği içinde araştırma geliştirme çalışmaları devam etmektedir.	2	Korunan alan yönetiminin ihtiyaçlarına yönelik olarak az miktarda etüt ve araştırma yapılmaktadır. Kaynak değerleri için araştırma ve geliştirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Örneğin yaban domuzunun artış sebebi veya diğer memeli yaban hayvanlarının az bulunması/bulunmaması gibi konular araştırılmalıdır.	1
12-Kaynak Yönetimi Aktif kaynak yönetimi yapılıyor mu? <i>Süreçler</i>	Önemli ekolojik ve kültürel değerler için etkin yönetim söz konusudur. -Aktif kaynak yönetimi, mutlak koruma, sınırlı kullanım ve kontrollü kullanım alanlarında, uygulanmakta. -Kilit sorun; Milli Parka gelen ziyaretçi sayısının kesin olarak belirlenmemesidir. Milli Parkın fiziki taşıma kapasitesinin üzerinde veya altında ziyaretçi alınıp alınmadığı, bilinmesi gerekmektedir. -Kaynak değerlerinin devamlılığını sağlayıcı tedbirler alınıyor. Örneğin kara akbalar için beslenme platformları yapılmıştır. -Ağaç fosillerinin olduğu bölgede gerekli düzenlemeler yapılmış ve koruma kullanma dengesi içerisinde ziyaretçilere sunulmaktadır.	2	Aktif kaynak yönetimi, sahada mutlak koruma alanı, sınırlı kullanım alanı, kontrollü kullanım alanlarında, uygulanmaktadır. -Kilit sorun olarak Milli Parka gelen ziyaretçi sayısı kesin belirlenmemektedir. Milli Parkın fiziki taşıma kapasitesinin üzerinde veya altında ziyaretçi alınıp alınmadığı, bilinmesi gerekmektedir. Buna göre ziyaretçi kabul edilmelidir. -Altın kartal ve kızıl şahin kuş türleri geçmişte mevcut olup, daha sonra yok olduğu belirtilmekte, bu konu ile ilgili sorun giderilmelidir. -Keklik üretme istasyonundan 260 adet Keklik YÇMP'ye 2015 yılında bırakılarak, faunaya katkı sağlanması amaçlanmaktadır.	2
13-Personel Sayısı	Milli park alanını yönetmek için;		Personel sayısı, önemli yönetim faaliyetlerinin	

Korunan alanı yönetmek için yeterli sayıda insan istihdam edilmiş durumda mı? <i>Girdiler</i>	Ankara Büyükşehir Belediyesinden 37 kişi ve SMP Şefliğinden 17 kişi, olmak üzere toplam 54 kişi görevlidir. Ancak bu sayının yönetim tarafından, yeterli olmadığı ifade edilmektedir.	2	gerçekleştirilmesi için yetersizdir. Planda asgari 15 personel önerilmesine rağmen, reel olarak 6 personelle görev yapılmaya çalışılmaktadır.	1
14-Personel Eğitimi Personele yönetim hedeflerini gerçekleştirmek için yeterli eğitim veriliyor mu? <i>Süreçler/Çıktılar</i>	Personelin eğitim ve beceri düzeyi yeterli olmakla beraber daha da iyileştirilerek, yönetimde etkinlikleri artırılabilir.	2	Personelin eğitim ve beceri düzeyi yeterli olmakla beraber daha da iyileştirilerek, yönetimde etkinlikleri artırılabilir.	2
15-Mevcut Bütçe Mevcut bütçe veya ödenek yeterli mi? <i>Girdiler</i>	DKMPGM korunan alana yeterli bütçe sağlamaktadır. Ancak daha da iyileştirilebilir ve daha etkin kaynak kullanımı yapabilmenin olanakları vardır.	2	Mevcut bütçe kabul edilebilir düzeydedir. Yönetimin daha etkin olabilmesi için iyileştirme imkanları sağlanabilir (personel, araç- gereç vb.). Bütçenin etkin ve gerekli kullanımı da önemli olmaktadır.	2
16-Bütçe Güvenliği Bütçe güvenli mi? Ya da mevcut ödenek düzenli olarak ayrılmış mı? <i>Girdiler</i>	DKMPGM, Milli Parka makul düzeyde bütçe ayırmaktadır. Yıllık iş programı ve bütçe teklifleri yapılırken, plan karar ve hükümleri doğrultusunda yapılacak çalışmalara ait gereke raporları bir yıl önceden hazırlandığı için bütçeden ödenek ayrılması daha kolay olmaktadır.	2	Korunan alanın makul düzeyde garanti edilmiş bir bütçesi mevcut vardır. Ancak yıllık bütçeler yapılırken plan karar ve hükümleri ve yapılması gerekli hizmetler doğrultusunda önceliklerin tespit edilerek, bir yıl önceden gereke raporlarıyla birlikte makama sunulması gerekmektedir.	2
17-Bütçe Yönetimi Bütçe, kritik yönetim ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yönetiliyor mu? <i>Süreçler</i>	Bütçe yapılacak çalışmaların, önceliklerine göre tespit edilip uygulamaya konulmaktadır. Konuya profesyonelce yaklaşım gerekmektedir.	2	Bütçe yönetimiyle ilgili herhangi bir problem bulunmamaktadır. Bütçe yönetimi yeterlidir. Çalışan personelin kaynakların daha verimli kullanılması hususuna profesyonelce yaklaşması gerekmektedir.	2
18-Teçhizat Yönetim ihtiyaçları için yeterli mi? <i>Girdiler</i>	1 adet pikap (4x4), 1 adet traktör (4x4), 1 adet motorlu bisiklet (4 tekerli), 1 adet su tankı (5 ton kapasiteli), mevcuttur. Ayrıca bir adet yangın söndürme aracının da olması gerekmektedir. Milli Parka motorlu vasıta girişinin yasaklanıp bunun yerine, sessiz çalışan akülü araçlar alınması gerekmektedir.	2	Makine teçhizat olarak; -1 Adet pikap, -1 Adet traktör, -1 Adet su tankı mevcuttur. Fakat bunlar yetersizdir. Milli Parka motorlu vasıta girişinin yasaklanıp bunun yerine, sessiz çalışan akülü araçlar alınması gerekmektedir.	1
19-Teçhizatın ve Tesislerin Bakımı Teçhizat ve tesislerin bakımı yeterli mi? <i>Süreçler</i>	Tesisler olarak; 1 Adet İdare Binası, 1 Adet Ziyaretçi Tanıtım Merkezi, 2 Adet Restoran, 5 Adet WC, 1 Adet 250 Odalı Otel, 1 Adet 150 Araçlık Otopark mevcuttur. Tesisleri faal ve bakımlı görülmektedir.	3	Tesisler olarak; 1 adet idare binası, 1 adet konuk evi, 1 adet bekçi evi, 1 adet kır gazinosu, 1 adet özel otel, 1 adet büfe, 9 adet çeşme, 7 adet seyir terası, 43 adet piknik ünitesi, 3 adet tuvalet, 2 adet açık voleybol ve basketbol oyun alanı, 5 adet otopark, 2 adet su deposu, 2 adet çocuk oyun alanı ve 1 adet açık futbol oyun alanı mevcuttur. Tesislerin temel bakımı yapılmakta, ancak düzenli bakım gerekmektedir. Kır gazinosu aktif hale getirilmelidir.	2
20-Eğitim ve Bilinçlendirme Hedefler ve ihtiyaçlara yönelik planlanmış bir eğitim programı var mı? <i>Süreçler</i>	Plan hedefleri ve ihtiyaçlar doğrultusunda hizmet içi eğitim ve bilinçlendirme eğitimleri DKMPGM ve ilgili Bölge Müdürlüğüne yapılmaktadır. Bu eğitimler ihtiyaçları karşılamaktadır. Fakat eğitimler, bilim ve bilimsel araştırmalar ışığında daha da iyileştirilebilir ve sıklaştırılabilir.	2	DKMPGM ile IX. Bölge Müdürlüğü yıllık olarak personel eğitimleri yapmaktadır. Ancak, bu eğitimler bilim ve bilimsel araştırmalar ışığında daha da iyileştirilebilir ve sıklaştırılabilir.	2
21-Arazi ve Su Kullanımı Planlaması Arazi ve Su Kullanımı Planlaması korunan alanı kabul ediyor mu? ve korunan alan hedeflerine ulaşması için yardımcı oluyor mu?	Arazi planlaması yapılmıştır. 1-Mutlak Koruma alanı 907,2 ha, 2-Sınırlı Kullanım Alanı 180, 0 ha, 3-Kontrollü Kullanım Alanı 96,0 ha ve toplam 1183,2 ha olarak sınırlar belirlenmiştir. Komşu arazi devlet ormanı ve yaban hayatı geliştirme sahasıdır. Su kullanımını, mevcut ve uzun vadeli ihtiyaçların tümünü karşılayacak durumdadır. Ekosistem hizmetleri ve	3	Arazi ve su kullanım planlaması yapılmıştır. Milli Park alanı; -Mutlak Koruma Alanı 68,69 ha, -Sınırlı Kullanım Alanı 186,50 ha, -Kontrollü Kullanım Alanı 11,71 ha ve toplam 266,9 ha olarak planlaması yapılmış olup, alan etkin olarak kullanılmaktadır. Komşu alan 242 ha, Tabiat parkı olarak ilan edilen alanın 30 ha'lık bölümü de kontrollü kullanım alanı olarak milli parkı desteklemektedir.	2

<i>Planlama</i>	türlerin korunması ve diğer yaban hayatı için su problemi bulunmamaktadır. Yangın eylem planı yapılmıştır, ancak yangın söndürme araçları mevcut değildir.		Su kullanımı; Milli Park su kaynakları Yozgat il merkezinin bazı mahallelerine verilmektedir. Ancak bunların taahhütleri bittiğinde, bir daha yenilenmeyeceği ifade edilmektedir.	
21 a-Habitat Korunması İçin Arazi ve Su Planlaması (Havzada veya korunan alanı içeren peyzaj içerisinde planlama ve yönetim, ilgili habitatların sürdürülmesi için yeterli çevresel koşulların sağlanmasını içermektedir)		0	Milli Park sınırı, güneyde ağaçlandırma alanına dayanmaktadır. Bu alan yaban hayatı için bağlantı koridoru görevi görmektedir. Bitişikteki Cevdet Dündar Göleti koruma altındadır. Bu gölet yaban hayatı için önemli bir ihtiyaç kaynağı olmaktadır.	1
21 b-Bağlantıların Sürdürülmesi İçin Arazi ve Su Planlaması (Korunan alan bağlantı koridorlarının yönetimi, yaban hayatının korunan alan dışındaki kilit habitatlara geçişini sağlar)	Milli Park bitişğinde 1469 hektarlık yaban hayatı geliştirme sahası mevcut olup, bu alanla birlikte yaban hayatının hareket kabiliyeti genişlemektedir.	1		0
21 c- Ekosistem hizmetleri ve türlerin korunması için arazi ve su planlaması (Planlama, ekosisteme özgün ihtiyaçlarına ve/veya bir ekosistem ölçeğinde özel türlerin ihtiyaçlarına yöneliktir)		0		0
22-Resmi ve Ticari Komşular Komşu arazi ve kullanıcıları ile işbirliği var mı? <i>Süreçler</i>	Resmi ve ticari komşu olarak, 1 adet özel su dolmuş tesisi ve 1 adet özel otel bulunmaktadır. Bunların dışında Milli Park havzası içinde resmi ve ticari komşu yoktur. İşbirliği sınırlıdır. İdareye ait 2 adet lokanta ve 1 otel vardır. Bunlar işletilmek üzere özel sektöre verilmiştir.	2	Korunan alan yetkilileri ile su ve komşu arazi kullanıcıları arasında iletişim var; fakat işbirliği sınırlıdır. Milli Park, Yozgat il merkezine bitişik olup, Belediye ile katı ve sıvı atık gibi konularda yardımlaşma yapılmaktadır. Milli Park içindeki özel otel sahipleri ile de herhangi bir sorun yoktur.	2
23-Yerli Halk (Korunan alanda ikamet eden veya alanı düzenli olarak kullanan yerli ve geleneksel halklar yönetim kararlarına katılıyor mu?) <i>Bu soru Türkiye için cevaplandırılmamaktadır.</i> <i>Süreçler</i>				
24-Yerel Topluluklar (Yöre Halkı) Korunan alanda ikamet eden veya yakınında bulunan yerel topluluklar (yöre halkı) yönetim kararlarına katılıyor mu? <i>Süreçler</i>	Yerel halk olarak, Kızılcahamam ilçe halkı ile ilçeye bağlı milli park komşusu Karacaören ve Davutlar köyleri var. Bu iki köy Milli Parkın içinden geçen anayolu, ulaşım yolu olarak kullanılmaktadır. Bu köyler kurumun yangınla mücadelede ilk başvuracağı köylerdir. Yönetime doğrudan katılım veya katkıları yoktur. Fakat yönetime ilişkin tartışmalara bir miktar katkı sağlamaktadırlar.	1	Milli Park alanı içinde herhangi bir yerleşim birimi yoktur. Komşu köylerle de koruma-kullanma sorunu yaşanmamaktadır. Yöre halkı yönetim kararlarına katılmamaktadır. Milli Park yönetimi tamamen Doğa Koruma ve Milli Parklar İl Şube Müdürlüğü tasarrufundadır. Tabii ki bu köylerde yaşayan insanlar aynı zamanda yangın mükellefleri olması dolayısıyla, diyalogların iyi seviyede tutulması gerekmektedir.	1
24 a-Topluluklar Üzerinde Etkiler (Yerli halk, yerel paydaşlar ile korunan alan yetkilileri arasında açık bir iletişim ve güven olup olmadığı?)	Yerel halk ile milli park yöneticileri arasında iyi bir iletişim ve güven vardır.	1	Gerek Yozgat ili halkıyla ve gerekse komşu Divanlı Mahallesi ve Recepli köyü halkı ile milli park yönetimi arasında açık bir iletişim ve güven mevcuttur.	1
24 b-Topluluklar Üzerinde Etkiler (Bir yandan yerel toplulukların refahını arttırırken, öbür yandan korunan alanların korumayı amaçlayan programlar uygulanmaktadır).		0		0
24 c-Topluluklar Üzerinde Etkiler (Yerli halk aktif olarak korunan alanı destekleyip desteklemediği sorulmaktadır)	Yerel topluluklar veya yerli halk aktif olarak korunan alanı desteklemektedir Yöre halkı hem direk hem de dolaylı ekonomik fayda sağlamaktadır. Milli Parkın yerel halkın refah artışına katkısı vardır.	1	Milli Parkı yerel halk benimsemiş durumdadır. Yöre halkı hem direk hem de dolaylı ekonomik fayda sağlamaktadır. Dolayısıyla Milli Parkın yerel halkın refah artışına katkısı bulunmaktadır.	1
25-Ekonomik Fayda Korunan alan yerel topluluklara	Kızılcahamam ilçe halkı ile milli park komşusu köyler halkına bir miktar ekonomik fayda sağlamaktadır. Milli Parka		Milli Park Yozgat kent merkezi bitişğinde olup, rekreasyon amaçlı gelen ziyaretçiler kent merkezinden geçmekte ve bazı ihtiyaçlarını	

gelir, iş imkanı, çevre hizmetleri için ödemeler gibi ekonomik faydalar sağlıyor mu? <i>Sonuçlar</i>	gelen ziyaretçiler ihtiyaçlarının bir kısmını köylerden Kızılcıcahamam ilçesine getirilen yöresel ürünlerden temin etmektedir. Dolayısıyla yerel halk bir miktar gelir elde etmektedir.	2	buradan temin etmektedir. Rekreasyon için yapılan günlük masraflar, tüketim ihtiyaçları Yozgat halkına bir miktar ekonomik fayda sağlamaktadır.	2
26-İzleme ve Değerlendirme Yönetim faaliyetleri performans yönünden izleniyor mu? <i>Planlama/Süreçler</i>	DKMPGM tarafından bazen izleme ve değerlendirme yapıldığı ifade edilmektedir.	1	Yönetim faaliyetleri performans yönünden kısmen izleniyor. Ancak bütüncül ve detaylı bir denetim stratejisinin olmadığı ve sonuçların düzenli olarak izlenmediği görülmektedir.	1
27-Ziyaretçi Tesisleri Ziyaretçi tesisleri yeterli mi? <i>Çıktılar</i>	Ziyaretçi tesisleri ve hizmetleri, mevcut olup ihtiyaçlara cevap vermektedir. Ancak daha da iyileştirilebilir. Yaya tur güzergahları üzerinde 3 adet manzara seyir noktası, 2 adet yağmur barınağı yaptırılmış ve hizmete sokulmuştur. Bu noktalar aynı zamanda mola noktası olarak da kullanılabilir. Bu tesislere ulaşım daha da iyileştirilebilir.	2	Ziyaretçi tanıtım merkezi henüz yapılmamıştır. Ancak ziyaretçilerin günübirlik vakit geçirebilecekleri piknik üniteleri bulunmaktadır. Tur güzergahları üzerindeki mola ve manzara seyir noktalarının yer belirlemeleri yapılmış, fakat henüz inşaatına başlanmamıştır. Günübirlik kullanım alanında bulunan manzara seyir noktalarından yararlanılmaktadır.	2
28-Ticari Turizm Operatörleri Ticari tur operatörleri, korunan alanın yönetimine katkı yapıyorlar mı? <i>Süreçler</i>	Ticari tur operatörleri ile ilişkiler kurulmaktadır. Milli Park içindeki tarihi ve kültürel değerler olarak jeolojik ve silisleşmiş ağaç kalıntıları vardır. Milli park içinde silisleşmiş ağaç kalıntılarının olduğu bölgede iki adet jeopark oluşturulmuştur.	2	Ticari tur operatörleri ile Milli Park yönetimi arasında; yönetim ve düzenleyici tedbirler konularında sınırlı bir iletişim var. Ancak önemli bir katkı yoktur.	1
29-Gelirler Eğer ücret (giriş ücretleri, para cezaları, tesis kiralama gibi) tahsil ediliyorsa, bunun korunan alanın yönetimine katkısı oluyor mu? (Lütfen ne tür gelirler olduğunu belirtiniz) <i>Girdiler/Süreçler</i>	Ankara Büyükşehir Belediyesi 150000 TL, Lokantalar 75000 TL, Otel 300000 TL olmak üzere Toplam 525000 TL gelir döner sermaye bütçesine girilerek, harcama buradan yapılmaktadır. Bütçe, Maliye Bakanlığı ve DKMPGM kanalı ile dağıtılmaktadır. MP'nin 2015 yıllık gideri 2.100.000 TL'dir.	3	Milli Park alanı içinde bulunan otelden arazi kullanım bedeli alınmaktadır. Bu da her yıl değişimle beraber 2015 yılı için 28.385,56 TL'dir. Bu gelirin korunan alana ve çevresine biraz katkısı olmaktadır. Buna karşılık, MP'nin yıllık gider miktarı ise 2015 yılı için; 1.600.000 TL'dir.	2
30-Kaynak Değerlerin Durumu Önemli kaynak değerleri, ilk hallerine göre şimdi ne durumdadır? <i>Sonuçlar</i>	Kontrollü kullanım alanında kapasite üzeri kullanımdan dolayı, yer yer erozyon görülmektedir. Kontrollü kullanım alanında rotasyon yöntemi uygulanarak erozyon olan bölgeler dinlendirmeye alınmalı ve onarımı yapılmalıdır.	2	Biyolojik çeşitlilik ve ekolojik değerleri kısmen bozulmaktadır; ancak korunan alanın en önemli değerleri (karaçam ormanları) fazla etkilenmemiştir. Milli Park alanı içine giren motorlu vasıtaların yaban hayatını olumsuz etkilediği, altın kartal ve kızıl şahin gibi kuş türlerinin bu nedenle yer değiştirdiği anlaşılmaktadır.	2
30 a-Kaynak Değerlerinin Durumu (Kaynak değerlerin durum değerlendirmesinde araştırma ve/veya izleme sonuçları temel alınmaktadır)	Milli parkta flora olarak, 128 familya ve 108 cins ait 659 tür tespit edilmiştir.	1	Milli parkta 45 familya ve 130 cinse ait 212 bitki türü tespit edilmiştir.	1
30 b-Kaynak değerlerinin durumu (Biyolojik çeşitlilik, ekolojik ve kültürel değerlere yönelik tehditlere karşı özgün yönetim programları uygulanmaktadır)		0		0
30 c-Kaynak Değerlerinin Durumu (Kilit biyolojik çeşitlilik, ekolojik ve kültürel değerlerin sürdürülmesi park yönetiminin rutin faaliyetlerinin bir parçasıdır)	Milli Park, rutin olarak birim amirleri tarafından bireysel olarak denetlenmektedir. Denetim daha da etkinleştirilmelidir. Denetimde nelerin yapıldığı somut olarak belirtmeli ve denetim formlarına işlenmelidir. Denetimler üst birimlerce ve komisyon marifetiyle yapılmalıdır.	1	Milli Park, rutin olarak birim amirleri tarafından bireysel olarak denetlenmektedir. Denetim daha da etkinleştirilmelidir. Denetimde nelerin yapıldığı somut olarak belirtmeli ve denetim formlarına işlenmelidir. Denetimler üst birimlerce ve komisyon marifetiyle yapılmalıdır.	1
TOPLAM PUANLAR		67		60

Tablo 3. Değerlendirme Unsurları Bazında Milli Parkların Yönetim Etkinliği.

Değerlendirme		Puanlar	
Unsurları	Soru Sayısı	SMP	YÇMP
Ortam	1	3	3
Planlama	11	14	13
Girdiler	6	12	10
Süreçler	12	20	18
Çıktılar	1	2	2
Sonuçlar	5	6	6
Planlama/Çıktılar	1	2	2
Planlama/Süreçler	1	1	1
Süreçler/Çıktılar	2	4	3
Girdiler/Süreç	1	3	2
TOPLAM	41	67	60

Buna göre, Milli Park yönetiminin etkinliğini değerlendirmede; sırasıyla *yönetim süreçlerine, planlamaya, girdilere ve sonuçlara* ağırlık verildiği söylenebilir. Bu anlamada SMP, planlama, girdiler (kaynak kullanımı) ve süreçler bakımından YÇMP'ye göre bir adım öndedir. Diğer değerlendirme unsurları bakımından her iki milli park hemen hemen aynı durumdadır. Buna göre SMP'nin ortalama yönetim etkinliği puanı 1,63 (67/41), YÇMP'ninki 1,46 (60/41) olmaktadır. Milli Park yönetimini bir bütün olarak değerlendirmek için; 0= Zayıf, 1= Orta, 2= İyi ve 3= Pekiyi şeklinde bir sınıflandırma yapılacak olursa, her iki milli parkın da *orta-iyi* arasında bir yönetim etkinliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak SMP, YÇMP'ye göre genel toplamda 7 ve ortalama 0,17 puan öndedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanın doğal kaynaklarla/ekosistemlerle ilişkisi genelde kaynakların zarar görmesiyle sonuçlanmaktadır. Milli parklar da kendi içinde dengesi olan hassas ekosistemlerdendir. Milli parklar ekosistemi, tükenen ve buna karşılık kendisini yenileyebilen bir doğal kaynaktır. Buralar ticari olmayan, kâr amacı gütmeyen kamusal alanlardan olup, tarihsel, doğal ve kültürel değerleriyle korunması gereken ve aynı zamanda açık hava rekreasyon faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanlardır. Bu alanlarda ziyaretçilerin veya kullanıcıların rekreasyonel faaliyetlerinin doğaya saygılı, koruma ve kullanma ölçülerini dengede tutabilecek şekilde olması gerekmektedir.

Milli park ekosistemi devam ettiği sürece kendisinden beklenen hizmetler ve faydalar da devam eder. Aksi takdirde arazi bozulumu meydana gelir. Arazi bozulumu önce topraktan başlamaktadır. Toprak ve iklime bağlı olarak vejetatif süksesyonlar neticesinde klimaks bir vejetasyona ulaşır ve bu vejetasyonla stabil bir denge oluşturulur. Bu denge toprak-bitki ve su arasındaki dengedir. Koruma-kullanma dengesi içinde ekosistemden hizmet beklenir ve bu hizmet sonsuza kadar alınabilir. Ekosistemin bozuluma uğraması sonucu yapılacak restorasyon çalışmaları zor ve ekonomik maliyeti çok daha fazla olmaktadır. Bu nedenle milli park ekosisteminin işleyişinin izlenmesi ve görülebilecek bozulumların önüne geçilmesi gerekir.

Korunan alanların ve özelinde milli parkların sürdürülebilir yönetiminde ve planlanmasında ekolojik, sosyal ve ekonomik boyut bir arada ve bir bütün olarak düşünülmelidir. Bunun sağlanması hem planlama aşamasında hem de yönetim-uygulama aşamasında konuyla ilgili uzman personelin çalışmalarıyla mümkündür. Ayrıca her iki milli parkın UDGP'de ve yönetim sürecinde ekolojik boyuta belirli ölçüde yer verilmesine rağmen, sosyo-ekonomik

boyuta (kırsal toplumun yönetime katılımı, kalkındırılması vb. konulara) yeterince yer verilmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca UDGP'lerin uzmanlık ekiplerinden yoksun özel firmalara yaptırılması ekolojik ve sosyo-ekonomik boyutu bir bütün olarak görmede, planlamada ve milli parkların sürdürülebilir yönetiminde bir sorun oluşturmaktadır.

Bu alışma kapsamında yapılan tespitlere göre; gerek SMP'de ve gerekse YMP'de fiziki taşıma kapasitesine uyulmamaktadır. Fiziki taşıma kapasiteleri milli parkların hem sosyo-ekonomik boyutunu hem de ekolojik boyutunu olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle milli parklarda fiziki taşıma kapasitenin doğru olarak hesaplanması, giriş ve çıkışların kontrollü olması ve fiziki kapasiteye göre ziyaretçi alınması gerekmektedir. YMP'de yönetim planında bu konuya hiç yer verilmemiştir. Oysaki ekosistemin devamlılığını etkileyen en önemli faktördür. SMP'nin yönetim planında fiziki taşıma kapasite hesaplarının hatalı ve milli parka girişlerin kontrolsüz olması nedeniyle, ekosistemin sürdürülebilirliğinin sağlanması mümkün görülmemektedir. Ekosistem bozulması, uzun zaman sonra etkisini göstermektedir. Günübürlük kullanımların uzun senelerden beri aynı alanlarda olması nedeniyle, bu alanlarındaki erozyon başlangıı da bozulmanın belirtisi olarak kabul edilebilir. Bu gibi yerlerde rotasyon uygulanmalıdır ve arazi bozulumu görülen alanların rehabilitasyonu yapılmalıdır.

Yaban hayatı, milli park ekosisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Her iki milli parkta da motorlu vasıta girişlerine izin verilmektedir. Bu da gürültü kirliliği yarattığından, yaban hayvanlarının habitat değiştirmelerine sebep olabilmektedir. Nitekim YMP'deki altın kartal, önceleri alanda mevcut olduğu halde, şu anda mevcut değildir. Diğer yandan yaban domuzu popülasyonunda aşırı artış olup, öteki yaban hayvanlarının popülasyon düzeyi de bilinmemektedir. Aynı şekilde SMP'de de yaban hayvanları gürültü kirliliğinden etkilenmektedir. Bu nedenle her iki milli parkta da dolaşımın elektrikli ve akülü sessiz hareket eden araçlarla yapılmasına yönetim öncülük etmeli ve gerekli tedbirler alınmalıdır.

Bir başka dikkat edilmesi gereken husus da, milli parklarda aşırı ve gereksiz yapılaşmadan kaçınılmasıdır. Tesisler inşa edilmeden, gerekliliği iyice analiz edilmeli ve tartışılmalıdır. Topoğrafyada yapılan ufak bir değişiklik milli parkın ekosistemini, doğal estetikliğini, fonksiyonelliğini ve görselliğini etkilemektedir. Milli Parkı milli park yapan değerlerin başında doğal peyzaj geldiği için, kültürel peyzaj konusuna dikkat edilmesi gerekmektedir.

Milli parklarda yönetimin etkinlik düzeyinin belirlenmesi ve izlenmesi, milli park ekosisteminin devamlılığının sağlanması bakımından önemlidir. Bu nedenle, öncelikle UDGP'ler ve diğer uygulama planlarının DKMPGM bünyesinde oluşturulacak planlama heyetlerince, ulusal kalkınma planlarıyla uyumlu ve tutarlı, bilimsel verilere ve planlama ilkelerine bağlı, bilimsel, teknik, ekonomik, sosyal ve yönetsel bütünlüğü olan, tarihi, doğal ve kültürel değerlerin korunması-kullanılması esasına dayalı olarak yapılması gerekmektedir. Planlama heyetlerinde güncel bilgilere sahip ve konularında uzman çeşitli meslek disiplinlerinden (orman mühendisi, şehir ve bölge plancısı, peyzaj mimarı, ziraat mühendisi, halkla ilişkiler uzmanı, jeoloji mühendisi, harita mühendisi, biyolog, hukukçu, ekonomist, sosyolog vb.) elemanların yer alması gerekmektedir. Aynı şekilde planların milli park yönetimince eksiksiz olarak ve katılımcılığı esas alarak uygulanması gerekmektedir. Bunun için de milli park yönetiminin deneyimli, konusunda uzman, planlama, örgütlenme, yürütme, eşgüdüm, denetim, toplum ilişkileri vb. konularında bilgili kişilerden oluşturulması ve personel istikrarlılığının sağlanması gerekmektedir. Keza milli park yönetiminin etkinlik düzeyinin de, oluşturulacak denetim komisyonlarınca periyodik olarak denetlenmesi ve aksayan yanların düzeltilmesi sayesinde doğal kaynakların koruma-kullanma dengesine göre sürdürülebilirliği sağlamış olacaktır.

Milli parklar için yapılan UDGP'lerin tam anlamıyla uygulanması, uygulama neticesinde yönetim etkinliğinin izlenmesi açısından içsel değerlendirilmesinin yapılması, bunun için Bakanlık liderliğinde bir temel oluşturulması, korunan alanların yönetim sisteminin iyileştirilmesi, deneyimlerin paylaşılması ve buna uygun politikaların kararlılıkla uygulanması gerekmektedir. Keza yönetimin etkinliğinin izlenmesi ve değerlendirmesi ve geliştirilmesi amacıyla, yönetimin etkinlik düzeyi ölçümlerinin 4-5 yılda tekrarlanması ve ölçüm sonuçlarına göre yönetimin aksayan yanlarının giderilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, milli parkların yönetimini olumsuz yönde etkileyen ve yönetiminin etkinlik düzeyini puanını düşüren her türlü konuya dikkat edilmesi ve aksayan yanların bir sistem dahilinde düzeltilmesi için zamanında ve yerinde müdahale edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı'nda 2016 yılında sonuçlandırılan bir Yüksek Lisans Dönem Projesi kapsamında üretilmiştir.

KAYNAKLAR

- Akesen, A. 1978. Türkiye'de Ulusal Parkların Açık hava Rekreasyonu Yönünden Nitelikleri ve Sorunları (Örnek; Uludağ Ulusal Parkı). İÜ, Orman Fakültesi Yayın No : 2484/262, 204 s., İstanbul.
- Akesen, A. 2003. Rekreasyon Planlaması Ders Notları. İstanbul.
- Alkan, H. ve Korkmaz, M., 2009. Korunan Alanların Yönetiminde Yaşanan Sosyo-Ekonomik Odaklı Sorunlara İlişkin Bir Değerlendirme. II. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, Bildiriler Kitabı, s.13-22, 19-21 Şubat, Isparta.
- Çokçalışkan, A. B., Lise, Y., Stanciu, E. 2010. Türkiye'de Korunan Alanlar Yönetimi Etkinliği. Kırsal Çevre Yıllığı, s.110-129, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunlarını Araştırma Derneği, Ankara.
- Daşdemir, İ. ve Akça, Y. 2002. Soğuksu Milli Parkı'ndaki Dağ Ekosisteminin İşlevsel Kullanımını Etkileyen Bazı Faktörler. Türkiye Dağları 1. Ulusal Sempozyumu, Orman Bakanlığı Yayın No: 183, ISBN 975-8273-46-9, s.64-70, 25-27 Haziran, Ilgaz.
- DKMPGM, 2105. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, DKMP Genel Müdürlüğü'nün 28.12.2015 tarih ve 65494681-405.99-265648 sayılı yazıları.
- Ersoy, İ. 2016. Milli Parklarda Uzun Devreli Gelişim Planlarının Uygulanması ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi (Doğa Koruma ve Milli Parklar IX. Bölge Müdürlüğü Örneği). BÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Uzaktan Eğitim Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, 107 s., Bartın.
- Ervin, J. 2003. WWF Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPPAM) Methodology. WWF, Gland.
- EUROSITE, 2004. Eurosite Management Planning Toolkit- Complementary Guidance, A handbook for practitioners, Management Planning For Protected Areas, pp.35. eurosite.org.
- IUCN, 1994. Guidelines for Protected Area Management Categories, CNPPA with the Assistance of WCMC, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. X + 261 s.
- İltner, E. ve Ok, K. 2012. Ormancılık ve Orman Endüstrisinde Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi (Genişletilmiş ve Geliştirilmiş 3. Baskı). HTC Matbaacılık, ISBN 978-975-96967-5-7, 423 s., Ankara.
- Korkmaz M., Tolunay A., Alkan H. 2005. Korunan Alanların Uzun Devreli Gelişme Planlarının Hazırlanmasında Kırsal Yerleşimlerin Sosyoekonomik Yapısının Önemi. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül 2005, s. 199-202, SDÜ, Isparta.
- Kuvan, Y. 2012. Doğa Koruma ve Korunan Alanlar. İÜ Orman Fakültesi, Üniversite Yayın No: 5066, Fakülte Yayın No: 499, İstanbul.
- SMP UDGP, 2007. Soğuksu Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı, Analitik Etüt ve Sentez Raporu, Plan Kararları ve Plan Hükümleri Raporu. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Milli Parklar Daire Başkanlığı, Ankara.
- Stanciu, E., Çokçalışkan, A. B., Lise, Y. 2010. Korunan Alanlarda Hızlı Değerlendirme ve Önceliklendirme (RAPPAM): 2009 Sonuçları ve 2005 Yılı Karşılaştırması. WWF-Türkiye, 27 s., İstanbul.

- Thomas, L. and Middleton, J. 2003. Guidelines for Management Planning of Protected Areas. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 10, IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK, 79 p.
- YÇMP UDGP, 2011. Yozgat Çamlığı Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı, Analitik Etüt ve Sentez Raporu, Plan Kararları ve Plan Hükümleri Raporu. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Korum ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Milli Parklar Daire Başkanlığı, Ankara.
- URL-1, 2016. Türkiye'nin Korunan Alanları, Teme Kavramlar. www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/kavramlar.htm. Erişim: 05.03.2016.
- URL-2, 2016. Milli Parklar Kanunu. www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/belgeler/2873.pdf. Kanun Numarası: 2873, Kabul Tarih: 9.8.1983, Erişim: 05.03.2016.
- URL-3, 2016. Milli Parklar Yönetmeliği. www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=7.5.5413,12.12.1986 tarihli Resmi Gazete, Sayı: 19309. Erişim: 05.03.2016.
- URL-4, 2016. Ankara ili ve ilçeleri nüfusu. www.nufusu.com/il/ankara-nufusu. Erişim: 23.02.2016.
- URL-5, 2016. Yozgat ili ve ilçeleri nüfusu. www.nufusu.com/il/yozyat-nufusu. Erişim 23.02.2016.